

Det ska inte bli en kyrkogård vilken som helst. Utbyggnaden av Brämhults begravningsplats ska få besökarna att stanna kvar.

– Kyrkogården ska inte vara dödens plats – det ska vara en plats för livet, säger Lars Öhrn, kyrkogårdschef i Borås.

Brämhult – en plats för livet

–Det var här vi hade förbehållen mark. Annars är det problem för oss att bygga ut för begravningsverksamheten – det finns helt enkelt ingen annan plats att bygga på.

Det säger kyrkogårdschefen i Borås, Lars Öhrn, medan han slåss med den tilltagande blåsten på den helt upprivna åsen vid Brämhults kyrka.

Borås växer stadigt – befolkningen har ökat med 10 000 personer mellan 2007 och 2017 med en demografisk utveckling som riket i övrigt. Omkring 1050 personer dog i kommunen 2017, där 19 procent är äldre än 65 år och 5 procent över 80 år. Allt enligt SCB.

Samtidigt byggs det, men det är främst industrifastigheter som exploateras. Byggandet blockerar dock möjligheterna att hitta mark för nyanläggning av kyrkogårdar inom kommunen.

–Vi trodde att vi skulle kunna bygga vidare vid S:t Sigfrid, bland annat på det gamla militärområdet som vi har använt, men så beslutade man att väg 27/41 skulle få en ny sträckning, och det satte stopp för våra planer, säger han, och fortsätter:

–Då fick vi se oss om efter andra lösningar och Brämhult var det som var mest naturligt att bygga vidare på: det fanns mark och dessutom växer staden åt det här hållet. Men nästa

gång det ska byggas en begravningsplats, då kommer den antagligen att hamna utanför kommunen.

MARKEN VID BRÄMHULTS kyrka har gamla anor som hednisk kultplats. Dagens kyrka, med en liten kyrkogård, har sina äldsta delar från senare delen av 1400-talet, som då ersatte en stavkyrka från 1200-talet. Spår från 1400-talet finns också i det som nu exploateras för dagens boråsare; en äldre järnframställningsplats grävs ut parallellt med nybygget (se artikeln på sid 21).

Gamla mossklädda, och vackert delvis kalvade och rasade kallmurar omgärdar på flera håll.

–De ska vi ta vara på och restaurera med öm hand, säger Lars Öhrn, som i grunden ändå gillar när tidens gång syns på platsen.

Och tiden kommer att bli kvar, för järnframställningsplatsen blir en historisk del av en park-ö i områdets norra del, där det är tänkt att besökarna ska kunna ta igen sig med en medhavd fika på en bänk och barnen kan få leka och upptäcka bland annat historien. Intill den ekkädda ön, som inte har någon funktion som gravyta, kommer också en del av det som det har blivit strid om att anläggas: ett utegym.

Diskussionerna i både lokala medier

”Brämhult var det som var mest naturligt att bygga vidare på.”

Kyrkogårdschef Lars Öhrn om varför man valet föll på Brämhult.

och inom Svenska kyrkan har varit många, där bland annat ett begravningsombud har motsatt sig planerna på en lite annorlunda kyrkogård.

–Det är mycket som jag har backat ifrån i relation till de ursprungliga planerna, säger Lars Öhrn:

–Men de här sakerna ska vara med.

I ETT TIDIGT skede av planeringen kontaktades Lars Öhrn av upplevelse-designer Jenny Stefanec Andreason på en design- och utvecklingsbyrå i Jönköping. Hon ville skissa på en ny typ av funktionssätt för en kyrkogård. Idéerna sattes in i sammanhanget på Brämhult och presenterades i olika sammanhang, bland annat vid SKKF:s rikskonferens i Linköping förra året.

–Det var många roliga tankar med allt från ljusprojektioner av texter på marken och belysning som följer besökaren – alltså, att den tänds och släcks beroende var man befinner sig –till upplysta bågar och möjligheter att sända elektroniska meddelanden till de döda. Men jag tror inte att vi är där ännu i alla delar, säger han, och tillägger att det ändå är tvunget att hitta nya vägar framåt.

–Jag vill inte att Brämhult ska bli en dödens plats. Det måste få vara en plats för livet. Mina tankar har hela tiden kretsat kring hur vi ska få besökarna

Här, där skoporna står, ska det omdiskuterade utomhusgymmet byggas. I dungen i bakgrunden finns den gamla järnframställningsplatsen där besökarna exempelvis ska kunna sitta med medhavd fikakorg.

FOTO SAMTLIGA: JOHAN LINDSTÉN

 <p>Muren på kyrkogården och i landskapet - historia, skydd och underhåll Torsdag 21 mars förmiddag</p>	 <p>Fruktträdsbeskränning med trädet i fokus Torsdag 21 mars eftermiddag</p>	 <p>Invasiva främmande växtarter - riskbedömning och bekämpning Torsdag 21 mars eftermiddag</p>	 <p>Träd i staden - rätt träd för rätt plats och användning Fredag 22 mars förmiddag & eftermiddag</p>	 <p>Humleodling - i större och mindre omfattning Fredag 22 mars eftermiddag</p>
---	--	---	--	---

Seminarier FOR, Nordiska Trädgårdar 21-24 mars 2019, Stockholmsmässan
Seminarierna har olika teman och genomförs med flera samarbetspartners. Läs detaljprogram och gör anmälan senast **3 mars** på www.for.se. Varje seminarium kostar 1 290 kr. Kontakt 0702-93 30 85.

Brämhults begravningsplats

- **Antal urnplatser:** 400.
- **Antal kistgravar:** 700.
- **Varav muslimska:** Efter behov.
- **Planeringen inleddes:** 2014.
- **Markarbetet påbörjades:** December 2018.
- **Planerad invigning:** Våren 2019.
- **Arkitekt:** Mark & Landskap, Borås.
- **Entreprenör:** Servicekontoret Borås.
- **Budget:** 10 miljoner kronor.
- **Faktisk kostnad:** Inte klart ännu.

Situationsplan över den utbyggda begravningsplatsen i Brämhult.

ILLUSTRATION: MARK & LANDSKAP, SVENSKA KYRKAN BORÅS

De tidigare delarna av kyrkogården används för både rast och motion. Hela tillbyggnaden ska inbjuda till ännu mer av detta.

Under byggtiden är det inte mycket som skvallrar om att det är en ny kyrkogård som växer fram.

att inte bara smyga in med en blomma till graven ett par gånger om året, utan att det i stället ska vara den plats som man vill komma till och dröja sig kvar vid, som en park. Ett utegym, ön vid järnframställningsplatsen, den dynamiska belysningen och groddammen är det som återstår av de första vilda tankarna, säger han.

– Men det är bra. Vi får se hur boråsarna tar emot det, om de väljer att komma hit för att det är fint eller dröja sig kvar efter besöket vid graven. Huvudsaken är att området används för annat än bara som begravningsplats.

SEDAN TIDIGARE FINNS några äldre gravkvarter som ingärdats med häckar. Den utbyggnad som nu sker tar stora delar av den gamla, oanvända gräsytan i anspråk. Kvar i söder – mot villaområdet – blir en hästhage och en

20 meter bred yta med gräs, träd och buskar kvar längs både den äldre och nyanlagda delen.

– Det har varit en diskussion med villaområdet i söder, som överklagade bygglovets då man inte ville ha kyrkogården för nära sina tomter. I stället ville man att hästhagarna skulle vara kvar, berättar Lars Öhrn, som efter justeringar och möten till sist kunde få igenom sin plan för området.

TUSENTALS KUBIKMETER med sand och annat material har körts upp till området, samtidigt som man har tillvaratagit så mycket som möjligt av den befintliga marken när man har grävt runt. Cirka 2 meter sand och lätt jord läggs i det övre lagret medan vägar och annat som ska belastas grundläggs med spräng- och fältsten, bland annat från området.

”Tusentals kubikmeter med sand och annat material har körts upp till området.”

Lars Öhrn

Dräneringen har varit omfattande eftersom vattnet rinner från högre upp på åsen och ned via bland annat kyrkogårdsmarken. När Kyrkogårdens redaktör besöker Brämhult är det rejält vattensjukt och svårt att röra sig på några andra ställen är den provisoriska vägarna för entreprenadmaskinerna.

– Vintern kommer att göra gott för marken som packar sig och släpper ifrån sig vatten, säger Lars Öhrn.

UPPE PÅ DET som kallas för Kyrkberget, intill kyrkan, finns en minneslund med en skogsdunge på toppen. Kring ett vattenspel och en smyckningsplats begravs eller strös askorna mellan de höga trädstammarna. Utsikten ger en god överblick mot den nyanlagda begravningsplatsen nedanför.

För att fungera för flera trosinrikt-

Brämhults kyrka har kvar delar från 1400-talet. När den byggdes ersatte den en stavkyrka från 1200-talet. I dag är används den enskeppiga kyrkan ofta för vigslar. Under golvet hittade man 1951 stora mängder gravar och mynt från den danske kungen Erik Menveds tid (1268–1319).

På Kyrkberget ovanför kyrkogården ligger Brämhults munneslund.

ningar finns det i den nordvästra kanten muslimska kvarter samt en ceremoniplats i det fria. Övriga grav- och urnplatser finns öster och söder om.

UTBYGGNADEN AV DEN nya delen har inletts i en första etapp i den norra och västra änden och fortsätter sedan successivt ut mot söder och öster. Etappen, som beräknas täcka behovet av gravmark fram till 2030, färdigställer vägnät, groddamm, aktivitetsyta och utsiktsplats. En andra etapp är planerad till åren 2030–2045 och handlar då primärt om rena gravplatser.

Invigningen av den första delen är planerad till våren 2019.

JOHAN LINDSTÉN

”Vintern kommer att göra gott för marken som packar sig och släpper ifrån sig vatten.

Lars Öhrn

5 000 nya platser på S:t Sigfrids kyrkogård

Även historien får sin plats på Brämhult i framtiden

Historien kommer att finnas på Brämhults utbyggda kyrkogård. Roland Persgård är amatörarkeolog och född på granngården. Nu gräver han ut en del av begravningsplatsen.

Runt omkring far hjullastare och dumprar med jord på de sura vägarna. Men på en stilla ö, under ekar och med gräset kvar, kliver en äldre man fram och tillbaka mellan små gropar och plastbyttor fulla av sten, eller slagg, som det egentligen är

Roland Persgård är 83 år, gammal lärare för årskurserna 1–6, och barnfödd på den gård, Pers gård, som fanns i kanten av det som nu blir en ny kyrkogård. Tidigare var han hembygdsföreningens ordförande och beskriver sig själv som en enkel amatörarkeolog.

– JAG HAR GRÄVT här sedan 1990, men i slutet av 90-talet ville kyrkan att vi skulle sluta. Men när bygget inleddes här kom vi överens om att jag skulle få öppna platsen på nytt. Det har blivit som mitt lilla revir där jag får vara ifred, säger han och skrattar, hoppar ned i den största gropen och berättar om den järnframställningsplats han gräver ut.

– En tanke är att man smidde spik till bygget av kyrkan i slutet av 1400-talet, men det är verkligen bara en gissning, säger Roland Persgård, håller upp en gammal syltburk full med handsmidd spik som han har hittat i backen, och fortsätter:

Handsmidda spikar som Roland Persgård hittat på platsen.

– Precis som marken tror jag att verksamheten har tillhört Kronan. Man använde antagligen myrsmalm eller rödjord som man utvann järn ur.

Platsen ska nu bli en del av den nya aktivitetsyta för allmänheten som ska finnas i den norra delen av Brämhults utbyggda begravningsplats. Intill finns det omtalade utegymmet och ovanför den grop som Roland Persgård borstar sig fram igenom ska bänkar informationstavlor finnas som berättar om platsens historia.

– Det är roligt att det här blir en del av upplevelsekyrkogården.

Varför just den här platsen valdes för järnframställning för 600 år sedan är inte klart, och vare sig Roland Persgård, kyrkogårdschef Lars Öhrn eller länsstyrelsen, som har varit på platsen, kan säga vad den har använts till – egentligen. Arkeologer har konstaterat att den inte har ett speciellt värde som gör den skyddsvärd. Att dokumentera räcker. Och om det ska det gå att läsa när aktivitetsytan är klar.

JOHAN LINDSTÉN

Roland Persgård med ett slaggyfnd från sin utgrävning.

FOTO: JOHAN LINDSTÉN